

InfoMigjorn

Butlletí digital
sobre llengua
catalana

Núm. 1.359

16 de gener del 2018

SUMARI

- 1 Josep Lacreu ► Ferramentes i eines
- 2 Judit Carrera ► L'Escola Santa Anna
- 3 Jordi Puntí ► Una llengua sota sospita
- 4 Gabriel Bibiloni ► La jutgessa i la metgessa
- 5 Màrius Serra ► Pompeu AbracaFabra
- 6 Raül Garcia i Aranzueque ► 'Cassolada', neologisme de l'any en una votació rècord
- 7 Bel Zaballa ► Jon Landaburu o com endinsar-se en el pensament dels pobles per mitjà de la llengua
- 8 Pau Vidal ► El catanyol es cura
- 9 Revista de Llengua i Dret ► Sumari del número 68, desembre de 2017
- 10 Enllaços

InfoMigjorn és un butlletí setmanal que recull informacions d'actualitat sobre llengua catalana.

ISSN 2462-7003 Elaborat i distribuït per la Xarxa de Mots

Subscripcions: <http://migjorn.cat/alta.php> Adreça de contacte: infomigjorn@migjorn.cat   @InfoMigjorn

1 Ferramentes i eines

Josep Lacreu

Blog *Pren la paraula*, 10/11/2017

<http://red.levante-emv.com/joseplacreu/2017/11/10/ferramentes-i-eines/>

Hi ha paraules que porten una contradicció intrínseca en la seua partida de naixement. Eixe és el cas de la paraula *ferramenta*, plural neutre de *ferramentum*, que és un derivat de *ferrum*, 'ferro', i que originàriament s'usava per a referir-se globalment als estris elaborats amb este metall per a realitzar determinats treballs manuals, com aixades, pics, martells, cisalles, serres, tenalles... La contradicció ve del fet que, amb el pas del temps, algunes d'estes ferramentes ja no són de ferro. Ara n'hi ha d'acer, de titani, de tungsté, de plàstic, de ceràmica... I no sabem què ens depararà el futur. Però, en qualsevol cas, és evident que el factor decisiu per a donar el nom de *ferramentes* als instruments referits no és el material amb què estan construïts sinó la funció que desenvolupen. Si fórem tan primmirats, hauríem d'estar rebatejant constantment el nom de moltíssims objectes. I qui diu objectes diu també professions, establiments... La mateixa *ferreteria*, per posar un exemple de la mateixa família semàntica, és un establiment on actualment es comercialitzen múltiples objectes que no tenen res a veure amb el ferro.

Partint d'estes consideracions, òbvies del tot, convé apuntar també una altra qüestió pel que fa al nom genèric d'estos utensilis, per més que siga igualment òbvia per a qualsevol valencià que no estiga privat del sentit de l'oïda: que la paraula *ferramenta* és actualment la forma general de tots els valencians. Però no sols ho és ara, sinó que ho ha sigut sempre. Per a acreditar-ho amb una citació que en done fe, podem adduir, per exemple, un document recopilat per

Ramon Ferrer Navarro (actual president de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua) i Francisco Roca Traver, datat en 1383, en què un tal Francesc Ballester, ferrer de professió, afirma haver comprat «cabirons e ferramenta [...] per a les portes del portal de la Vila appellat lo Portal de Borriana».

I amb això no vull dir, evidentment, que *ferramenta* fóra l'única forma que utilitzàvem els valencians per a referir-nos genèricament als estris manuals. També féiem servir *ferrament*, en masculí, especialment per a referir-nos a algun utensili en concret. La paraula *ferramenta*, tal com l'arreplega el *Diccionari català-valencià-balear*, tenia el valor de «conjunt d'instruments de ferro, i en general d'instruments de treball de menestral». I encara s'usa així en alguns pobles valencians.

Per a completar el mapa de variants, cal donar compte també de la paraula *aïna*, que s'usava amb un sentit semblant. Este mot derivava del llatí *agīna*, que significava 'activitat', i metonímicament, prenent la causa per l'efecte, passà a utilitzar-se per a referir-se a qualsevol utensili emprat per a realitzar alguna activitat professional. Cal consignar igualment que esta forma antigament s'emprava a tot arreu del domini lingüístic. El beat mallorquí Ramon Llull, per citar només un exemple, escrigué en el *Llibre de contemplació en Déu*, datat entre 1271 i 1274, que «La art de fusteria està en les aïnes e en la saviesa del fuster». Però, arran de la neutralització de les vocals a i e en posició àtona pròpia del català oriental, l'*aïna* es transformà en *eina*. És el mateix fenomen que donà lloc al canvi de *faena* per *feina*.

I així és com s'han mantingut estes variants durant uns quants segles: en uns territoris ha prevalgut *ferramenta*, i en uns altres, *eina*. Així ha sigut fins que, aproximadament a partir dels anys seixanta del segle passat, la forma *eina* irrompé amb força en el panorama literari valencià. En part, estos transvasaments de formes lingüístiques és una conseqüència natural de la creació d'un espai literari comú. Però, en este cas concret, curiosament, la paraula *eina* no ha desplaçat la paraula *ferramenta*, sinó que s'ha solapat en una imbricada distribució de significats. *Ferramenta* continua usant-se majoritàriament per a designar els utensilis manuals amb què es fan certes operacions mecàniques, i *eina*, per contra, se sol reservar entre alguns valencians llegits per a certs sentits figurats, en contextos com ara *una eina de transformació social*, *les eines informàtiques*, etc.

Amb tot, cal fer constar que esta diferenciació semàntica entre *ferramenta* i *eina* no apareix consignada en cap diccionari. Ni en el de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, ni en el de l'Institut d'Estudis Catalans, ni en cap altre. Esta distinció no es fa tampoc, evidentment, en cap parlar de la nostra llengua. Ni tampoc es fa res de semblant en cap altra llengua del nostre entorn cultural. En portugués, per exemple, s'utilitza *ferramenta*, exactament igual que nosaltres,

tant per al sentit recte com per als figurats; en castellà sempre s'usa *herramienta*; en francès, *outil*; en anglés, *tool*...

Bé, potser, mirant-ho des d'una perspectiva ampla, sí que és possible trobar algun paral·lelisme amb la situació descrita respecte a la distribució funcional de *ferramentas* i *eines* en certes pàgines web sud-americanes. En este àmbit, val a dir-ho, sí que es pot trobar que a vegades es fa servir la paraula anglesa *tool* en lloc de *herramienta*. Encara que puga paréixer una comparació grotesca, no ho és. En el fons, els mecanismes que induïxen a reemplaçar certes formes habituals per unes altres –diguem-ne– postisses segueixen uns patrons comuns. Els sud-americans que veuen escrita la paraula *tool* en els menús d'alguns programes informàtics en anglés, i després la reproduïxen tal qual en expressions com «instalar las tools», «descargar las tools» o altres expressions per l'estil, en el fons ho fan perquè creuen que és més *cool*. Al final, la tria d'unes formes o altres és una qüestió de prestigi social. Cada u, evidentment, percep el prestigi des d'una òptica molt subjectiva. I el que a u li pot paréixer prestigiós a un altre li pot resultar coent.

Però, siga com siga, l'efecte final és que el contacte entre diverses llengües –o entre distintes modalitats d'una mateixa llengua– dóna lloc a l'expansió d'una determinada variant i a la retracció consegüent d'una altra. Unes formes desplacen les altres i ocupen el seu espai significatiu. Les interferències entre les diverses modalitats de la mateixa llengua sovint passen més desapercebudes, però no per això deixen de ser interferències. I amb esta consideració no pre-tenc alçar barreres contra res, sinó situar els fenòmens lingüístics en un context global, per a comprendre'ls millor i poder dissenyar així les estratègies més adequades per a implementar més eficaçment l'ús social del valencià.

I el problema no és si *eina* o *tool* són una màcula en el territori presumptament virginal d'una llengua manifestament [impura](#). El problema és el constrenyiment de les formes patrimonials pròpies en reductes entranyablement col·loquials. I això és, en part, el que està ocorrent amb la distribució artificiosa de significats entre *ferramenta* i *eina*. La paraula *ferramenta* s'associa al món dels artesans i menestrals, mentre que *eina*, com a vocable emergent recobert d'una aura modernitzadora, ha passat a percebre's com un terme culte propi dels informàtics i dels polítics. Tradició i modernitat es contraposen així a través de formes sinònimes seleccionades en contextos discursius diferents. Però, amb vista a reforçar la confiança dels parlants, seria bo superar estes dinàmiques diglòssiques que devaluen el prestigi social dels recursos lèxics tradicionals.

2 L'Escola Santa Anna

Judit Carrera

Ara, 06/10/2017

https://www.ara.cat/opinio/LEscola-Santa-Anna_0_1883211806.html

Aquests dies tan convulsos, en què tot es precipita a gran velocitat i el futur està més obert que mai, els arguments polítics es barregen sovint amb sentiments i històries personals. La il·lusió es confon amb la incertesa i la indignació es troba fàcilment amb la por. Tothom revisa críticament el passat i es projecta en el futur. Les discussions polítiques s'il·lustren amb desitjos i vivències on es fonen emoció i convicció.

La meua mirada aquests dies parteix en gran part de la meua educació lingüística. L'Escola Santa Anna és un dels millors regals que mai m'hauran fet els meus pares. Petit oasi al cor de l'Eixample barceloní, l'escola fundava la seva vocació humanista en l'ensenyament de la llengua. D'orientació catalanista, la majoria dels alumnes teníem el català com a llengua materna. Era a finals dels anys setanta i l'escola ja garantia una educació íntegrament en català. Recordo el meu primer llibre en castellà a la classe de segon d'EGB, a l'edat de 7 anys, quan estàvem aprenent a llegir. Llavors ja érem tots bilingües. Als 11 anys, a Santa Anna afegíem el francès, perquè creien que era necessari conèixer la llengua dels nostres veïns i la tradició de l'humanisme europeu. L'anglès, tan útil, arribaria sol, com així va ser.

Aquest multilingüisme tan natural començava per un aprenentatge rigorós de la llengua catalana. Era una llengua amb una llarga tradició literària que havia de servir per fer ciència i filosofia. Escriure-la i parlar-la correctament ens ajudaria a conèixer la nostra història. Però les llengües són vehicles de relació i dominar la pròpia llengua era també la millor manera de respectar els altres.

Quan miro enrere recordo hores i hores d'ortografia i de sintaxi en llengua catalana i castellana. Anys més tard he entès que era una forma d'ajudar-nos a pensar, de ser rigorosos i d'estar críticament al món. Llegíem Mercè Rodoreda i Josep Pla, però també apreníem a estimar Lorca i Machado i començàvem a entendre el mal d'Espanya gràcies a la Generació del 98. Ara, de gran, em sorprèn la naturalitat amb què, als 15 anys, un final de curs vam representar *Les justes* d'Albert Camus. Les llengües només sumaven i aprendre'n una t'ajudava a endinsar-te en l'altra.

Organitzar una escola no és organitzar un país. Els equilibris lingüístics són sempre delicats però no són impossibles. L'actual desafecció amb Espanya també és fruit de la seva incapacitat d'assumir i promoure la seva diversitat lingüística i cultural. L'Estat no ha entès que les llengües no són vasos comunicants sinó capes que se superposen i enriqueixen mútuament. Pel camí, ha perdut l'oportunitat de ser precursor d'una Europa cada vegada més plural.

Ser multilingüe, a Catalunya i arreu del món, no és una qüestió identitària sinó una manera d'estar al món. Síntoma de curiositat i d'obertura, suposa confirmar diàriament que no hi ha absoluts i que tot pot ser dit d'una altra manera. En la base del multilingüisme hi ha una actitud radicalment democràtica, que és l'escolta i la voluntat d'entendre l'altre.

Vegeu també [Escola, llengua i professorat](#), de Francisco Imbernón (*El Periódico de Catalunya*, 15/11/2017)

3 Una llengua sota sospita

Jordi Puntí

[L'Avenç](#), núm. 439, novembre 2017

Escric aquestes paraules el 12 d'octubre a la tarda, quan el conflicte polític que enfronta el govern català amb el govern espanyol es troba en un temps mort. Des de fa setmanes, els esdeveniments van tan de pressa que ens hem acostumat, *velis nolis*, a compaginar els afers polítics amb la vida privada. Insomni, angoixa, ràbia, il·lusió, desesma: els estats d'ànim es barregen i sovint enterboquen la comprensió dels fets. Com passa amb tots els conflictes, només una anàlisi detallada ens permet entendre'ls en tota la complexitat. Amb més perspectiva del temps, per exemple, hi ha un aspecte que ha anat quedant arraconat i tanmateix em sembla essencial: el desinterès històric, per part d'Espanya, en la llengua i la cultura en català.

Dic desinterès i potser caldria dir, a partir d'un moment, menyspreu. D'ençà de la Transició, gran part de l'èxit de la convivència de catalans, bascos i gallecs dins l'Espanya de les autonomies es devia al respecte per les diferències culturals i, fins i tot, a un diàleg més o menys reeixit. Quan l'expressió artística no se servia de la llengua –penso en la pintura, dansa, escultura, fins i tot la música–, aquesta connexió era directa i rica. La llengua i la literatura, en canvi,

ja els eren més difícils d'assumir com un bé propi. Tot i així, coincidint amb l'etapa del PSOE al govern, es pot dir que hi va haver un intercanvi fluid –l'època del Pacte Cultural promogut per Joan Rigol.

Al discurs nacionalista espanyol, fa segles que ho sabem, la cultura en català li fa més nosa que servei. Així, amb l'arribada del govern conservador de José María Aznar la situació va empitjorar i anys més tard el PP de Mariano Rajoy va convertir-lo en un argument per guanyar vots a Espanya. La indiferència es va tornar activa. És allò del ministre d'Educació, José Ignacio Wert, dient que calia “espanyolitzar els alumnes catalans”, o la més recent del ministre de Cultura, Íñigo Méndez de Vigo, enviant un requeriment a les escoles per “adoctrinament ideològic”. Aquesta mena d'atacs a una situació perfectament normalitzada deixen entreveure, de fons, una actitud colonial respecte de la llengua (en la mateixa línia que definia Edward W. Said a *Cultura i imperialisme*). I és, esclar, una visió tan interessada com erràtica: fa temps que Catalunya ha superat la uniformitat lingüística i el debat està en un altre terreny, el del multilingüisme com a riquesa. Ho explicava molt bé Judit Carrera en un article al diari *Ara*: “L'actual desafecció amb Espanya també és fruit de la seva incapacitat d'assumir i promoure la seva diversitat lingüística i cultural. L'Estat no ha entès que les llengües no són vasos comunicants sinó capes que se superposen i enriqueixen mútuament”.

Tot i algunes excepcions remarcables, fa la sensació que a Espanya mai no hi ha hagut un interès real per la cultura en català. Fins i tot podem considerar que l'època feliç d'obertura, aquella pluralitat dels anys 80, va ser un miratge que tothom volia creure's amb molta bona voluntat. De fet, el conflicte actual seria molt diferent si, davant els primers senyals d'atac per part del PP, els intel·lectuals espanyols d'esquerres haguessin alçat la veu per defensar la cultura catalana com un bé que també els pertocava. Però no ho van fer. Ningú es devia sentir interpel·lat i, sense aliats externs a Espanya –a l'estranger sí que n'hi havia–, l'estratègia del PP va anar fent forat, ampliant l'esquerda de la ruptura cultural i social.

Fa anys que, quan volen construir ponts de diàleg i discursos ben intencionats, els vells intel·lectuals espanyols citen Espriu, o Raimon, com si encara comparéssim la lluita antifranquista i el català no estigués normalitzat. Després hi ha els que es van traient la careta, suposo que alleujats perquè ja no han de dissimular. Penso en alguns autors sud-americans joves, hereus de Vargas Llosa que van venir a Barcelona perseguint el somni del boom literari i sentien la cultura en català com una brossa a l'ull. Penso, també, en l'editor i crític mallor-

quí Andreu Jaume, prou perspicaç quan edita Shakespeare, o Jaime Gil de Biedma, i tan despistat quan invoca Gabriel Ferrater i menysté la literatura catalana actual per la seva relació amb el nacionalisme català, com si tots escrivís-sim al dictat de la propaganda.

No sé com sortirem d'aquesta situació política, però ara mateix l'estranyament oficial pel que fa a la cultura sembla irreparable. L'esperança han de ser els artistes més joves, que han crescut des de la precarietat i tenen els arguments per desemmascarar uns límits i uns prejudicis que són fal·laços.

4 La jutgessa i la metgessa

Gabriel Bibiloni @bibiloni

El blog de Gabriel Bibiloni, 24/11/2017

<http://bibiloni.cat/blog/?p=2670>

En el diccionari (DIEC) hi ha 34 mots femenins que tenen el sufix -essa, si no n'hem perdut cap mentre els comptàvem. Aquest sufix s'aplica a arrels nominals i en surten formes femenines, tot i que estrictament la marca de gènere és només la -a final. Cal no confondre's perquè hi ha mots acabats en -esa, com *marquesa* o *princesa*, que no contenen el dit sufix sinó únicament la marca de femení (-a).

Si fem la llista dels 34 casos esmentats, veurem que 15 corresponen a mots del domini religiós: *abadessa*, *apostolessa*, *bisbessa*, *canongessa*, *deessa*, *diablessa*, *diaconessa*, *druïdessa*, *menoressa*, *pabordessa*, *papessa*, *prioressa* (i *sotsprioressa*), *profetessa* i *sacerdotessa*. Tots aquests mots, que no són discutits per ningú, corresponen a càrrecs exercits per dones, llevat del cas estrany d'*apostolessa*, que, segons els diccionaris, es refereix a la dona d'un apòstol, car en el cristianisme els apòstols foren seleccionats exclusivament entre el sexe masculí (llevat que considerem com a tal Maria Magdalena, cosa que seria una idea no canònica). De bisbesses n'hi ha, evidentment, però fora de la religió catòlica, ara com ara. I de papesses? Hauríem de dir que no, tenint en compte que aquest és un càrrec de l'Església catòlica i que en l'escalafó d'aquesta les dones no arriben ni a prevere. Però una creença, lògicament no autoritzada per la jerarquia, diu que va existir una papessa: una senyora que es deia Joana i que enganyant Déu i la seva Església es va fer capellana i va arribar a ocupar la càtedra de sant Pere. Seria el papa, o la papessa, Benet III, que

suposadament visqué en el segle IX. L'afer hauria estat descobert quan la dona va restar gràvida i va donar a llum una preciosa criatura en el curs d'un acte públic. Algú, doncs, en els palaus papals devia saber que sa santedat era una dona. Conten que a partir d'aquell fet, l'Església, consternada, va establir la figura del *palpati*, un home –evidentment– encarregat de verificar la masculinitat dels papes, just abans de ser coronats, amb el mètode de palpar els atributs papals mentre el palpat seia a la *sedia stercoraria*, una cadira que tenia un forat a la part inferior per a tal comesa. Sigui tot ver o no, el fet és que l'episodi va deixar a la llengua catalana el mot *papessa*.

Tornant als 34 mots acabats en -essa, els 19 restants són: *advocadessa*, *alcaldessa* (hispanisme), *batllessa*, *baronessa*, *comtessa*, *consolessa*, *doctoresa*, *duquessa* (i *megaduquessa*), *gegantessa*, *infantessa*, *jutgessa*, *mestressa*, *metgessa*, *poetessa*, *rectoresa*, *sastressa*, *tigressa* i *vampiressa*. D'aquests n'hi ha 8 que només tenen la forma que porta el sufix -essa, sense possibilitat de cap altra forma: *alcaldessa*, *baronessa*, *batllessa*, *comtessa*, *duquessa*, *sastressa*, *tigressa* i *vampiressa* (no hi ha *alcaldà*, *barona*, *batlla*, *comta*, *duca*, *sastrea* ni *tigra*, i *vampira* existeix com a femení del vampir que xucla la sang, però amb el significat de 'dona seductora' només hi ha *vampiressa*). Altres 6 mots tenen dues formes, una amb el sufix -essa i una altra amb la simple marca de femení (-a) o ni tan sols això: *advocada* i *advocadessa*, *cònsol* i *consolessa*, *doctora* i *doctoresa*, *geganta* i *gegantessa*, *infanta* i *infantessa*, *rectora* i *rectoresa*. Aquestes 6 formes en -essa pràcticament no les diu ningú i tenen una tradició literària escassa o molt escassa. Els diccionaris les registren com a formes secundàries tot remetent a les formes sense sufix. Aquests mots, doncs, no presenten cap problema, i de fet ja ens podem oblidar de les formes sufixades. *Mestressa* tampoc no n'hauria de tenir: a part del significat de 'propietària' –i aquí no és substituïble per *mestra*– tradicionalment s'ha aplicat a una dona que exercia una professió artesanal, com les mestresses cosidores. *Mestra*, per contra, s'ha aplicat sempre a les mestres d'escola, i no crec que hi hagi cap raó per a abandonar la distinció *mestra/mestressa*. Ens resten *poeta/poetessa*, *jutgessa* i *metgessa*. *Poetessa* és el que s'ha dit sempre, i no s'entén l'aversion que li tenen moltes poetesses actuals, que només s'identifiquen amb la forma *poeta*. Finalment, malgrat que les úniques formes catalanes tradicionals són *jutgessa* i *metgessa*, darrerament ha aparegut un cert rebuig d'aquestes formes i una pressió que han conduït a la divulgació de *la jutge* i *la metge* i la seva acceptació, tot i que com a formes secundàries, per l'Institut d'Estudis Catalans i l'Acadèmia Valenciana de la Llengua. *La jutge* i *la metge* són novetats absolutes i invencions tan insòlites com ho serien *la batlle*, *la comte* o *la sastre*. I la

fòbia d'alguns contra *jutgessa* i *metgessa* ha determinat que en alguns mitjans, com els de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals, s'impulsi decididament *la jutge* i *la metge*.

Els casos problemàtics són, doncs, especialment *jutgessa* i *metgessa*. Per què s'ha produït aquesta aversió, per part de certes persones, a aquestes dues formes tradicionals? Alguns deuen considerar que els mots en -essa sonen «ridículs». Però, descomptant els sis mots abans esmentats que no diu ningú (*advocadessa*, *consolessa*, *doctoressa*, *gegantessa*, *infantessa* i *rectoressa*), només els sonen ridículs aquests dos (també *poetessa*) i no els altres, contra els quals no s'ha dictat cap ordre de persecució. Gosaria dir que es tracta d'un petit fet d'autoodi. Si els catalans de tots els temps han dit sempre *jutgessa* i *metgessa*, per què això ha de ser ridícul? No deu ser perquè en espanyol aquests mots no tenen el prefix equivalent (-esa o -isa)? Sona ridícul a algú *alcaldessa* o *batllessa*? La mentalitat subordinada fa que allò que no sigui com l'espanyol pugui sonar ridícul o en tot cas «massa català». Cal dir que cada llengua té el seu geni i figura, i les seves normes en l'ús dels sufixos i de tots els elements gramaticals. A nosaltres ens semblaria ridícul dir *una calculatriu* en lloc d'*una calculadora*, però els italians diuen *una calcolatrice* i no en fan cap problema. A nosaltres ens semblaria ridícul dir *els agricultors* i *les agricultrius*, però els francesos bé que ho diuen (*les agriculteurs et les agricultrices*) amb tota naturalitat i no en fan cap problema. A nosaltres ens semblaria ridícul dir *una principessa*, però els italians ho diuen sense immutar-se. Que en espanyol no diguin *jueze-sa* o *mediquesa* ens hauria d'importar ben poc a l'hora de mantenir amb tota naturalitat *jutgessa* i *metgessa*.

Un altre «raonament» que s'ha exhibit algun cop és que les formes en -essa són «sexistes». Si no vaig errat, és un dels «raonaments» d'un cert neofeminisme superficial i amb pocs coneixements gramaticals que avui brosta per aquí i per allà. I si no ho he entès malament, diuen que els mots acabats en -essa són dolents perquè en altres temps designaven l'esposa de qui exercia l'ofici o càrrec. I, efectivament, en altres temps la *jutgessa* era la dona del jutge, la *metgessa* era la dona del metge, la *batllessa* era la dona del batlle, etc. Així era a una societat de predomini masculí, en què les dones no exercien aquestes feines. Però això no té res a veure amb el sufix -essa. També la *fustera* era la dona del fuster, la *veguera* era la dona del veguer, la *fornera* era la dona del forner, la *sabatera* era la dona del sabater, la *capitana* era la dona del capità, etc. Ara que les dones han assumit totes les professions, aquests mots s'han d'aplicar, i s'apliquen, a les dones com a professionals de cada activitat, tinguin la forma morfològica que tinguin, amb sufixos o sense.

5 Pompeu AbracaFabra

Màrius Serra @mariusserra

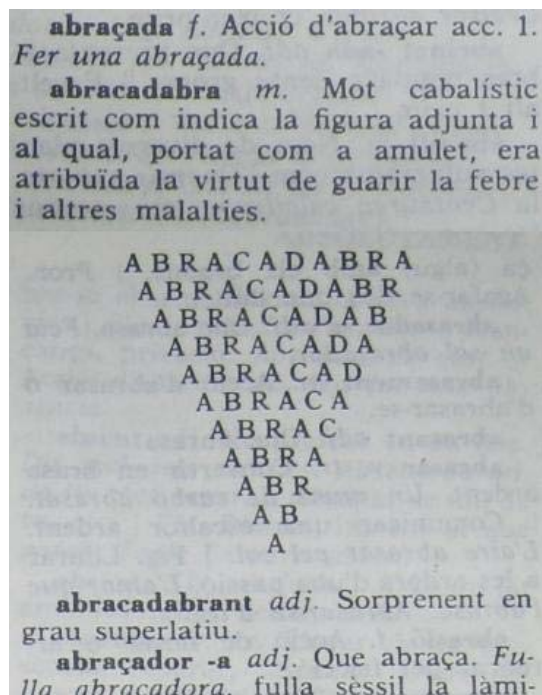
La Vanguardia, 30/12/2017

<http://fitxers.cultura.gencat.cat/premsa/Fitxers/2018/17120148-64868247.pdf>

L'únic diccionari d'àmbit general que presenta, a l'entrada *Abracadabra*, la representació gràfica d'aquesta fórmula gnòstica que actuava de conjur és el Fabra. Aquest 2018 se celebra el 150è aniversari del naixement de Pompeu Fabra i el centenari de la publicació de la primera Gramàtica catalana normativa, tot just acabada de renovar l'any passat per l'IEC. Vet aquí, per quota obligada segons l'article CLV, una citació de Josep Pla, collita del 69: "Fabra ha estat el català més important del nostre temps perquè és l'únic ciutadà d'aquest país, d'aquesta època, que, havent-se proposat obtenir una determinada finalitat pública i general, ho aconseguí d'una manera explícita i

indiscutible. En aquest sentit, no hi ha ningú més que s'hi pugui comparar". Molt em temo que, mig segle després, és una apreciació que continua ben vigent. Fabra va liderar una tenaç croada per sistematitzar la llengua catalana amb criteri científic sense el suport de l'Estat, tot guanyant la batalla de la credibilitat davant la multitud d'acèrrims particularistes que mantindran l'estira-i-arrotonsa durant dècades. L'evolució d'aquest singular procés culmina amb l'adopció de la gramàtica de 1918 com a oficial i el *Diccionari General de la Llengua Catalana* de 1932. La voluntat divulgadora pren el format de conversa (*Converses filològiques* 1919-1928; 1945-1947). Per fer-nos una idea del nivell de debat a què s'havia d'enfrontar Fabra, només cal fullejar el *Diccionari de barbarismes introduïts en la llengua* (1901) d'Antoni Careta i Vidal. Careta creia que els cultismes (mots captats del llatí o grec directament) eren barbarismes i els rebutjava, tot inventant sinònims creatius. Així, per medieval proposava *migeval* (que recorda l'infaust Departament de Mig Ambient blavero), i per commoció cerebral, *trasbals cervellívol*!

Fabra convencia amb arguments sòlids i paciència infinita. L'adaptació catalana del neologisme *futbol*, per exemple, és un cas alliçonador de la seva intuïció

lingüística, que arriba a l'antena contemporània gràcies al binomi Jordi Mir-Joaquim Maria Puyal. *Football*, en anglès, és plana i a la segona síl·laba té una o oberta (i llarga). Es podia adaptar al català tal com rajava, dient-ne *fútbol* (el català oriental hauria pronunciat *fútbul* i els occidentals *fútbo*). O pitjor encara, a Barcelona escriuríem directament *fútbul* igual com passa ara amb *putu*. Però Fabra va saber veure que tenia una altra opció més inclusiva: desplaçar l'accent a la segona síl·laba, de manera que la o es pronunciés oberta en tots els dialectes, com en l'original anglès. Tot i alterar-ne l'accent, va optar per *futbol* (prop del portuguès *futebol*). Badia i Margarit va escriure que, per a la identificació d'una paraula, en català és més important el timbre vocàlic que no pas l'accent d'intensitat, de manera que l'elecció de Fabra es va demostrar no només sàvia sinó eficaç. A més, la forma aguda del futbol ja li donaven espontàniament els catalanoparlants de l'època, fossin de València, Mallorca, Girona, Alacant, Lleida, Tarragona, Barcelona, Menorca, Salses, Saidí... Pompeu Fabra va escoltar el poble i va actuar amb criteri. Bon any AbracaFabra 2018.

Vegeu també [Tot l'any Fabra](#), per David Paloma (*El Punt Avui* Cultura, 17/12/2017), [2018, any Fabra](#), per Rudolf Ortega (*El País*, 10/01/2018) i [Onze coses que no sàbies de Pompeu Fabra](#), per Elisabet Armengol (*Núvol*, 03/01/2018).

6 'Cassolada', neologisme de l'any en una votació rècord

Raül Garcia i Aranzueque

El Punt Avui, 09/01/2018

<http://www.elpuntavui.cat/societat/article/5-societat/1317624-cassolada-neologisme-de-l-any-en-una-votacio-record.html>

La paraula *cassolada*, àmpliament utilitzada des de fa anys i, especialment, aquests últims mesos, ha estat la guanyadora de la votació del Neologisme de l'Any, segons van anunciar l'Observatori de Neologia (Obneo) del departament de traducció i ciències del llenguatge de la Universitat Pompeu Fabra (UPF) i l'Institut d'Estudis Catalans (IEC), organitzadors de la iniciativa. La paraula, protagonista de les mobilitzacions dels últims mesos a favor de la independència de Catalunya, s'ha imposat en una votació popular amb una participació rècord –5.600 persones–, cosa que suposa més del triple de vots que en l'edició passada.

Cassolada ha superat, amb un 23,8% dels vots, la locució *fer pinya*, una expressió molt popular que ha obtingut el 17,6% del favor popular i que, per a sorpresa de molts, no figura al *Diccionari* de l'Institut d'Estudis Catalans (DIEC). La tercera, quarta i cinquena posicions són per a paraules relacionades amb els drets de les dones i del col·lectiu LGTBI: *feminicidi*, *transgènere* i *micromasclisme*, respectivament, i les quatre darreres, amb diversos fenòmens d'actualitat: *sobiranisme*, *gentrificació*, *judicialitzar*, *hiperventilar* i *turismofòbia*.

La iniciativa del Neologisme de l'Any demostra que “a través del llenguatge es poden explicar els canvis de la societat”, afirma Teresa Cabré, presidenta de la Secció Filològica de l'IEC. La incorporació de paraules com *vegà*, l'any passat, o *estelada*, l'anterior, així ho demostren. La guanyadora de la darrera edició és un clar reflex de “la tònica política” dels últims temps, comenta Cabré.

Ara, si la secció lexicològica de l'IEC ho accepta, la paraula *cassolada*, que ja figura en el DIEC en el sentit de ‘menjar que s’ha cuinat d’un cop en una cassola’, tindrà, a més, el sentit de ‘protesta col·lectiva en la qual es fa soroll amb cassoles’, que, de fet, és el més conegut per la gent.

La iniciativa del Neologisme de l'Any sorgeix de l'Observatori de Neologia de la UPF, que és qui s'encarrega de seleccionar les paraules que concorreran a la votació popular. Un cop feta una primera tria, un jurat en què hi ha també un membre de l'IEC (en aquest cas, Màrius Serra) selecciona les deu paraules finalistes. Després de tot aquest procés, és la secció lexicològica de l'Institut d'Estudis Catalans qui decideix quines d'aquestes paraules compleixen els requisits per entrar al diccionari normatiu i quines no.

La Secció Filològica de l'IEC ha estat sovint acusada de ser excessivament restrictiva a l'hora d'acceptar nous mots que ja formen part generalitzada del vocabulari popular. Els últims anys, però, amb la posada en marxa de l'Acadèmia Oberta, un organisme d'intercanvi d'informació entre la Secció Filològica i els professionals que treballen amb la llengua, i la iniciativa del Neologisme de l'Any, que ja prepara la quarta edició, han fet l'IEC més obert a la realitat social.

Al darrere d'iniciatives com la del Neologisme de l'Any, hi ha l'afany de “fomentar l'interès per la llengua i la investigació” en aquest camp, diu Cabré, que remarca que actualment “hi ha molta consciència de la necessitat de la investigació, per exemple, en biomedicina”, però cal “revalorar les humanitats”.

En aquesta línia, l'IEC ha posat en marxa un nou sistema digital que, de manera automàtica i d'acord amb una sèrie de paràmetres, serà capaç de seleccionar quines paraules poden ser acceptades al diccionari i quines no. Les pau-

les que passin aquest filtre seran després convenientment revisades per filòlegs. El projecte es va acabar al desembre i cap al febrer o el març vinent es preveu fer-ne la presentació.

Cua de paraules a l'Observatori de Neologia

L'Observatori de Neologia de la UPF no descansa en la tasca de buscar neologismes per a la llengua que reflecteixin l'evolució de la societat. A continuació, en mostrem uns quants que tenen al seu web.

cronificar	enoturisme	homoparental
disruptiu	friqui	maridatge
eclosionar	geolocalització	neurociència
empatitzar	hipersexualització	visibilitzar

Vegeu també [El neologisme de l'any: 'piolín'](#), per Rudolf Ortega (*El País*, 13/12/2017), [Unilateralitat neològica](#), per Màrius Serra (*La Vanguardia*, 04/10/2017) i [Cassolada? Repic d'atuell!](#) (*VilaWeb*, 07/11/2014).

7 Jon Landaburu o com endinsar-se en el pensament dels pobles per mitjà de la llengua

Bel Zaballa

VilaWeb, 29/11/2017

<https://www.vilaweb.cat/noticies/jon-landaburu-o-com-endinsar-se-en-el-pensament-dels-pobles-per-mitja-de-la-llengua/>

Crònica de la conferència del lingüista, especialista en llengües ameríndies, premi Ramon Llull a la diversitat lingüística

“És una persona que pots admirar sense por d'acabar decebut.” Així presentava Carme Junyent el lingüista Jon Landaburu en la conversa que van tenir dimarts al vespre en una de les sales del magnífic Palau de Baró de Quadras que és la casa de l'Institut Ramon Llull. I la cronista, sense els anys de coneixença mútua dels ponents, diria que Landaburu és una persona que pots escoltar sense por d'acabar avorrit ni cansat. Aquest home de cabells blancs, ulls clars i bigoti ben retallat, que arrossega fonemes del francès de la infantesa i que parla castellà amb accent de Colòmbia, l'hauríem escoltat tota la nit, explicant anècdotes d'una vida dedicada a l'estudi de llengües indígenes.

Landaburu rep avui a Ordino (Andorra) el premi internacional Ramon Llull, atorgat per la Fundació Ramon Llull i la Fundació Congrés de Cultura Catalana. Justament, Carme Junyent, lingüista i directora del GELA, destacava l'extraordinarietat d'un premi que distingeix principalment especialistes en catalanística però també la diversitat lingüística, com és el cas. "L'agermanament de Catalunya amb la diversitat lingüística diu molt de la manera de fer."

Fill del vice-president basc a l'exili, Landaburu va créixer a París, on va ser criat "amb l'enyorança permanent del fet basc". Explica que la mare els parlava basc, el pare castellà, i ell i els germans els responien en francès. "Anant a l'escola ens vam tornar francesets." I aquest record podria condensar el paper tan fonamental de les aules per a immersir una societat en unes llengües o unes altres.

"La nacionalitat francesa ens va permetre d'anar al País Basc, i allà es va despertar la nostra arrel", continua recordant Landaburu. Diu arrel i ens imaginem com s'enfonsen terra endins després d'haver xuclat tota la pluja.

Parla d'aquesta barreja del nen criat a París fill de bascs que a vint anys i escaig decideix el seu camí. Diu que formava part de la generació romàntica, la que més tard protagonitzà el Maig del 68, però ell aleshores ja era a Colòmbia. "El món era un desastre, havíem de tombar-lo, i cercàvem, per antonomàsia, els pobles aliens a tot allò." Pobles autòctons, tribals, que no havien estat corromputs per l'occidentalisme ni la industrialització. Els bons. "Es denigrava Occident, considerat el destructor de les cultures del món. Qüestionàvem el progrés perquè el progrés acabaria eliminant tots aquells pobles."

I es va endinsar en la selva i les planures per estudiar totes aquelles llengües. "Quan vaig trobar-me amb els primitius, potser vaig projectar-hi els esquemes de la meva generació." Una estudiant de Junyent li demana que per què Colòmbia: "Ah, no, jo volia anar a Lima. Pensava que anava a Lima. Però el dia abans d'agafar l'avió em van dir, és a la Universitat de Bogotà on vas. O Bogotà o servei militar. Quan vaig arribar a casa, vaig buscar al mapa on era Bogotà, i me n'hi vaig anar." Han passat cinquanta anys.

Si quan va arribar-hi els indígenes pràcticament havien d'amagar-se, perquè allà els bons eren els blancs catòlics que parlaven espanyol, la cosa ha canviat força. Landaburu parla de la crisi social, i el narcotràfic, les guerrilles, els desplaçaments... I a començament dels noranta, una nova assemblea constituent en la qual hi havia els primers indis que parlaven una llengua pròpia. "En dic *indis* perquè per mi ja no té cap connotació, aquesta paraula, com *primitius*." Va anar sorgint un moviment indígena fort, i ara ja no s'amaguen, tot al contrari.

I va arribar la primera llei de protecció de llengües, amb la qual Landaburu té molt a veure.

A Colòmbia es parlen unes seixanta-cinc llengües. N'hi ha cinc que tenen el futur molt negre, “les parlen un grapat de vells i prou”. N'hi ha unes vint més que les parla gairebé tota la comunitat. “Hi ha molta més consciència del valor lingüístic, entre la població.” I explica que alguns socialitzen els nens amb els avis, que els parlen la llengua pròpia. I hi ha programes de ràdio i van sorgint escriptors i poetes que també les fan servir. “Passen coses boniques”, diu Landaburu, que, lluny del catastrofisme, s'erigeix en optimista.

Hi ha trenta-dues llengües que les parlen menys de mil persones, “cal ser sensat”. Però no es moren del tot, perquè ell ha anat pels pobles, ha enregistrat les llengües, les ha documentades. Alguns les han apreses de grans, gràcies a aquests enregistraments. I cal aprofitar les noves tecnologies, que posen aquest material a l'abast de tothom.

És temptador de fer paral·lelismes. A ell no li agrada. La situació és prou diferent, diu. “Aquí estem obsessionats amb l'estat nació. Catalunya i el País Basc provenen del nacionalisme romàntic, són societats industrialitzades, amb intel·lectuals, escriptors, etc. Les condicions són diferents, no es poden comparar. En el context de Colòmbia, el plurilingüisme sí que és possible.”

I explicant el perquè de l'estudi de les llengües, dóna la clau de tot plegat: si la llengua és un sistema autònom amb una evolució i equilibri propis, estudiar-los permet d'accedir a la cultura i el pensament d'un poble. “La llengua és la via per a accedir al pensament d'una civilització.”

8 El catanyol es cura

Pau Vidal @pauetvidal

El catanyol es cura. Interferències castellà-català (Barcelona: Barcanova, 2012), pàg. 81-83

Clar i ficalà

EXEMPLE D'ÚS: «L'han citat per **clarificar** les causes de la mort.»

ÚS CORRECTE: «L'han citat per **aclarir** les causes de la mort.»

EXPLICACIÓ: Què hi guanyes clarificant en comptes d'aclarint? Des del punt de vista lingüístic, res de res: ni espai, ni precisió. Des del punt de vista social, això

sí, pots enredar algun babau que es pensarà que ets més savi perquè fas servir paraules llargues i complicades.

A tota marxa

EXEMPLE D'ÚS: «**Corria que se les pelava.**»

ÚS CORRECTE: «**Anava amb un coet al cul**», «**Corria (tant) que les cames li tocaven el cul.**»

EXPLICACIÓ: I encara: **anava a tot gas, a tot drap.**

Futur de finitiu

EXEMPLE D'ÚS: «El setter, que **no passarà** d'un any, va estar bordant tota l'estona.»

ÚS CORRECTE: «El setter, que **no deu passar** d'un any...»

EXPLICACIÓ: Potser sí que el cronista té arts endevinatòries: si el cadell continua bordant tant ja podria ser que el sacrificuessin abans d'un any, ja... L'anomenat *futur de probabilitat* es fabrica amb la locució verbal *deure* + infinitiu. Si no, us podeu trobar que algú dubti si heu nascut o encara no:

Massa coincidència

EXEMPLE D'ÚS: «Tu no **seràs** el fill d'en Cardona, oi?»

ÚS CORRECTE: «Tu no **deus ser** el fill d'en Cardona, oi?»

Telefonades misterioses

EXEMPLE D'ÚS: «**Serien** les quatre quan vaig rebre la primera trucada.»

ÚS CORRECTE: «**Devien ser** les quatre quan...»

EXPLICACIÓ: Aquesta variació del futur de probabilitat (condicional de probabilitat) és molt fàcil d'esmenar: només es tracta de conjugar el verb *deure* en imperfecte d'indicatiu.

Que serà, serà

EXEMPLE D'ÚS: «Us heu fixat que tots fan la mateixa cara? **Per què serà?**»

ÚS CORRECTE: «...tots fan la mateixa cara? **Què ho deu fer?**»

EXPLICACIÓ: Encara amb l'esmentat futur, una fórmula universal per traduir el *por qué será*: «¿Por qué será que nadie me hace caso?»: «**Què ho deu fer que ningú em fa cas?**», i així.

9 Revista de Llengua i Dret

Sumari del número 68, desembre de 2017

Accediu als articles en PDF des d'aquí: <http://revistes.eapc.gencat.cat/index.php/rld/issue/view/n68>

Secció monogràfica. De la traducció a la jurilingüística

Presentació. Al voltant de la jurilingüística: principis i aplicacions de la recerca sobre llengua i dret. Juan Jiménez-Salcedo, Javier Moreno-Rivero

El desenvolupament d'un enfocament integrador per a l'accés a coneixements sobre dret comparat aplicables a la traducció. Jan Engberg

Llenguatge jurídic europeu i els reglaments de dret internacional privat: problemes pràctics juridicolingüístics. Maria Font i Mas

Anotació textual d'un corpus multilingüe d'interpretació judicial a partir d'enregistraments de processos penals reals. Mariana Orozco Jutorán

Les conseqüències perjudicials dels termes utilitzats per i per a la professió de traducció jurídica. Juliette Rose Scott

La recerca en traducció jurídica: un marc que combina diverses perspectives i metodologies per a la traducció jurídica. Lucja Biel

El glossari de termes jurídics anglès-tàmil d'Ontario: un projecte socioterminològic apoderador. Marco A. Fiola

La rellevància de les seqüències d'interpretació en entrevistes policials amb interpretació en stand-by. Eloísa Monteoliva García

L'ús distintiu de la majúscula en llengua catalana: anàlisi d'un corpus de fonts convencionals aplicable a la redacció juridicoadministrativa. Juan Jiménez-Salcedo

Accés a serveis lingüístics per als sol·licitants d'asil en els centres de detenció de les zones frontereres de Texas. Melissa Wallace, Carlos Iván Hernández

Estudis sobre política lingüística i sociolingüística

Les lleis de Carles III a Mallorca: ideologia i llengua en l'acció funcional. Rosa Maria Calafat Vila

Notes i informació

L'assessorament lingüístic en la redacció de les lleis: garantia de qualitat textual. Margarida Sanjaume Navarro

Legislació, jurisprudència i documentació

Recensions i notícies bibliogràfiques

Fernández Carrón, C. «El derecho a interpretación y a traducción en los procesos penales». Ana Rodríguez Álvarez

Bibliografia recent d'interès. Elena Heidepriem Olazábal

10 Enllaços

- ▶ Anna Boluda, ['Els parlars valencians', el 'best-seller' sobre diversitat lingüística](#) (Universitat de València, 30/11/2017)
- ▶ Griselda Oliver i Alabau, [Emmarca't, un impuls a l'atenció al client en català a les grans marques](#) (Núvol, 10/12/2017)
- ▶ Vicenç Bernades, [Els periòdics d'esports en català \(1929\)](#) (Ara, 19/11/2017)
- ▶ Antoni Rubio, [Democràcia 78-84](#) (El Temps, 20/11/2017)
- ▶ Daniel Escribano, [La qüestió lingüística en els programes independentistes per a les eleccions del 21D](#) (Espai Fàbrica, 17/12/2017)
- ▶ Josep Miquel Bausset, [El borum i els gospels](#) (VilaWeb, 18/12/2017)
- ▶ Avel·lí Flors-Mas, [Usos lingüístics i identitats socials entre adolescents catalans i valencians](#) (blog de la Revista de Llengua i Dret, 14/12/2017)
- ▶ Violeta Tena, [La llengua vol marcar un gol en el derbi valencià](#) (El Temps, 23/12/2017)
- ▶ Josep Daniel Climent, [85 anys de les Normes de Castelló](#) (blog L'interès per la llengua dels valencians, 21/12/2017)
- ▶ Entrades recents al blog del Termcat: [Què és un world cafe? Com en podem dir en català?](#) (05/12/2017), [#termedelasetmana: criptomoneda](#) (05/12/2017), [#termedelasetmana: malaltia infecciosa](#) (13/12/2017), [El surf de neu i els seus termes](#) (14/12/2017), [Com es diu la malaltia del personatge principal de Wonder?](#) (15/12/2017), [#termedelasetmana: circumscripció electoral](#) (19/12/2017), [#termedelasetmana: esclafit](#) (09/01/2018), [Com es defineix la pobresa energètica? I la pobresa residencial](#) (15/01/2018)